

1 Biologische landbouw

Wanneer varkenshouders zich oriënteren op de biologische varkenshouderij, maar ook na het omschakelen, zullen varkenshouders zich goed moeten realiseren dat ze een onderdeel zijn van een groter geheel. Enerzijds is de varkenshouder een onderdeel van de biologische varkenshouderij met een functie binnen afzetketens voor biologisch vlees (verticale keten), anderzijds is de biologische varkenshouderij één van de sectoren van de biologische landbouw en voeding (de horizontale keten).

Elke keten, zowel de verticale alsook de horizontale hebben invloed op het individuele bedrijf. Voor een biologisch ondernemer is een continue oriëntatie op deze beide ketens van belang. Vanuit elke keten worden er eisen gesteld aan de varkenshouder, zijn er kansen en bedreigingen.

De eisen die aan een biologisch bedrijf worden gesteld gaan verder dan de op papier gestelde eisen bij Skal. De boer functioneert dus in een netwerk dat zich blijft ontwikkelen.

In dit hoofdstuk zal verder worden stilgestaan bij de historie en ontwikkeling van de biologische landbouw, de doelen die in de biologische landbouw worden nagestreefd, de huidige regelgeving en de huidige aanvullende regelgeving.

1.2 Historie en ontwikkeling

De historie van de biologische landbouw in Nederland begint in 1926 met de eerste biologisch-dynamische boerderij Loverendale in Zeeland. In 1947 ontwikkelt de Warmonderhof in Warmond de eerste biologische dynamische landbouwschool. In 1964 begint de eerste biologisch dynamische adviseur met het adviseren van boeren. Met biologische landbouw wordt zowel de "ecologische landbouw" bedoeld als de "biologisch dynamische landbouw". Deze laatste heeft vooral een filosofische achtergrond en de ecologische landbouw is meer gebaseerd op "sociale" en "omgevingsmotieven". Bescherming van het milieu, zuinig zijn op natuurlijke, eindige bronnen en energie, en inspelen op een veranderende maatschappij zijn de doelstellingen van ecologische landbouw. In de loop van de jaren zestig van de vorige eeuw werden ecologische bewegingen (waaronder de milieubewegingen) steeds populairder en groeide ook de ecologische landbouw. De biologische sector in het algemeen groeide langzaam: in 1972 waren er in Nederland 85 biologische bedrijven, eind jaren tachtig waren dat er 359.

In de jaren negentig van de vorige eeuw kreeg biologische landbouw meer en meer erkenning. Voedsel overschotten (boterberg, melkplas), mestproblemen, bestrijdingsmiddelen in grondwater, welzijnsproblemen bij landbouwhuisdieren, verschillende voerschandalen (BSE, dioxine, etc.), varkenspest en recentelijk Mond- en Klauwzeer en de met zich mee brengende dalende prijzen zorgen ervoor dat steeds meer boeren en maatschappij geïnteresseerd raken in alternatieven. Steeds meer vindt de ontwikkeling van "maatschappelijk verantwoord" ondernemen in de maatschappij opgang. Uiteindelijk heeft alle aandacht ervoor gezorgd dat in de Europese Unie besloten is om de regelgeving voor de biologische landbouw een wettelijke basis te geven.

1.3 Huidige situatie

In december van 2003 waren er in Nederland 1522 biologische bedrijven. Dit is ongeveer 1,8% van het totaal aantal bedrijven in Nederland. Het areaal wat gebruikt wordt voor de biologische landbouw is gelijk aan 41.865 hectare.

Dit is ongeveer 2,2% van het totale landbouwareaal.

In tabel 2.1 is de procentuele verdeling van het aantal bedrijven binnen de biologische sector te zien. De akkerbouw heeft het grootste aandeel bedrijven, namelijk 39%. Veehouderij en tuinbouw vertegenwoordigen een groot deel van de rest van de bedrijven met respectievelijk 35% en 24%. Onder de categorie "Overig" vallen bedrijven die bijvoorbeeld paddestoelen of plantgoed produceren. Dit was eind 2003 minder dan 1%.

Tabel 2.1 Verdeling van de biologische bedrijven naar sectoren eind 2003.

Bron: Platform Biologica, 2004, EKO-monitor (zie www.platformbiologica.nl/ekomonitor)

Sector	%
Veehouderij	35
Akkerbouw	39
Tuinbouw	24
Fruitteelt	2
Overig	0

1.4 Doel

De biologische landbouw is wereldwijd georganiseerd in het IFOAM (International Federation of Organic Agriculture Movement). Deze federatie wisselt kennis en informatie uit tussen verschillende belanghebbenden, vertegenwoordigd biologische landbouw in internationale forums en in gesprekken met bijvoorbeeld de Europese Commissie. IFOAM stelt de "IFOAM Basic standards of Organic Agriculture and Food Processing" op. Deze "standards" bestaan uit algemene principes, aanbevelingen en de eigenlijke regels (www.ifoam.org). De algemene principes geven de doelen weer van de biologische landbouw. De aanbevelingen zijn niet verplichte regels, die echter wel aangemoedigd worden door het IFOAM. De eigenlijke regelgeving moet altijd worden gerespecteerd.

1.5 IFOAM richtlijnen

Om de achterliggende gedachte bij deze regels te doorgronden, volgt een korte opsomming van de algemene principes en aanbevelingen zoals deze opgesteld zijn door het IFOAM:

- * voedsel produceren van hoge kwaliteit en in voldoende hoeveelheid;
- * erkennen van de bredere sociale en ecologische invloed van het biologisch productie- en verwerkingssysteem;
- * bevorderen en versterken van biologische cycli in het landbouwsysteem, met betrekking tot micro-organismen, grond, flora en fauna;
- * ontwikkelen van een waardevol en duurzaam waterecosysteem;
- * behouden en verhogen van de lange termijn vruchtbaarheid van de bodem;
- * creëren van een harmonieus evenwicht tussen gewas verbouw en veehouderij;
- * de dieren voorzien van een leefomgeving die voldoet aan de basis principes voor het uitoefenen van natuurlijk gedrag;
- * minimaliseren van alle vormen van vervuiling;
- * verwerken van biologische producten met behulp van vernieuwbare bronnen;
- * produceren van volledig biologisch afbreekbare biologische producten;
- * iedereen die betrokken is bij de biologische productie en verwerking een leven toestaan dat voldoet aan hun basis behoeften en waarbij ze voldoende opbrengst en voldoening krijgen van het werk, inclusief een veilige werkomgeving;
- * werken naar een gehele productie, verwerking en distributie keten die zowel sociaal rechtvaardig als ecologisch verantwoord is.

Deze IFOAM-adviezen staan aan de basis van de Europese regelgeving.

1.6 Regels; wettelijk beschermde term

De regelgeving voor biologische landbouw is vastgelegd in een Europese Verordening (EEG) nr. 2092/91. Sinds 2000 is deze verordening uitgebreid met wetgeving voor de biologische dierlijke productie en is van kracht in alle lidstaten. In Nederland is deze Europese Verordening opgenomen in de landbouwkwaliteitswet. Hiermee is bepaald dat elk plantaardig en dierlijk product waaraan de woorden "eko", "bio", "ecologisch",

“biologisch” verbonden worden, moeten voldoen aan de wet. Is dit niet het geval en worden deze termen toch gebruikt bij producten, dan is men wettelijk strafbaar. Stichting Skal is in Nederland de organisatie die de wettelijke regelgeving hanteert voor controle en certificering van biologisch bedrijven. Deze wet- en regelgeving is aan verandering onderhevig. Hier zal een globaal overzicht gegeven worden van de regelgeving. Voor een actueel overzicht zult u zich moeten wenden tot Stichting Skal (www.skal.nl/nederlands/regelgeving.htm). Naast regelgeving vanuit de overheid (via Skal) gelden ook “aanvullende regels” gesteld vanuit de markt en ketenpartijen. Enerzijds zijn dit aanvullingen op de wettelijke biologische regelgeving, anderzijds zijn aanvullende eisen vanuit marktpartijen die ook gelden voor reguliere varkensbedrijven zoals b.v. PVE/IKB.

Vee

- Reeds aanwezige dieren mogen worden omgeschakeld.
- Verkoop als biologisch kan slechts na een omschakelperiode van minimaal
- 6 maanden waarin de varkens “biologisch” gehouden worden.
- Aanwas fokmateriaal dient van biologische herkomst te zijn. Maximaal 20% van reguliere herkomst wanneer biologisch fokmateriaal niet voorhanden is en wanneer een schriftelijke ontheffing vooraf door SKAL is verleend.
- Aankoop biggen van reguliere herkomst is niet toegestaan
- Mannelijke fokdieren mogen van reguliere herkomst zijn.

1.6.1 Voeding

- Producten die genetisch gemodificeerd zijn, zijn niet toegestaan als veevoer voor biologische dieren.
- Van de grondstoffen voor varkensvoer mogen een aantal grondstoffen van reguliere herkomst zijn tot een maximum van 20% in droge stof tot 24-08-2005. Na 2005 is gangbaar voer niet meer toegestaan.
- Maximaal 30% in de droge stof mogen voedergrondstoffen zijn van “omschakelingskwaliteit” (dit percentage mag 60% zijn indien het voer van eigen bedrijf komt).
- De biggen moeten vanaf de geboorte minimaal 40 dagen de beschikking over biologische melk hebben gehad (minimale speenleeftijd 40 dagen volgens de aanvullende Nederlandse regels).
- Het verstrekken van ruwvoer is verplicht. Aan het dagrantsoen moet ruwvoer, vers of gedroogd voer of kuilvoer worden toegevoegd.
- Antibiotica, coccidiostatica, medicinale stoffen, groeibevorderaars en andere stoffen die tot doel hebben de groei of productie te bevorderen, mogen niet gebruikt worden.

1.6.2 Gezondheidszorg en welzijn

- Preventief handelen met chemische of synthetische middelen en antibiotica is niet toegestaan.
- De behandeling van alle ziektes dient curatief uitgevoerd te worden en op advies van de dierenarts. Bij een behandeling wordt bij voorkeur “natuurgeneesmiddelen” gebruikt en in het uiterste geval antibiotica om onnodig lijden te voorkomen.
- Preventief spuiten van ijzer en behandeling van parasieten mag alleen op advies van de veearts.
- De bij wet verplichte entingen en andere behandelingen zijn toegestaan.
- Er is een verplichting op de registratie van de gebruikte medicijnen met daarnaast een verdubbeling van de wachttijd die op de (reguliere) medicijnen rust.
- Bij meer dan twee behandelingen van zeugen en bij meer dan één behandeling van vleesvarkens, mogen deze dieren niet als biologisch verkocht worden.
- Voor de fokkerij is KI wel toegestaan maar natuurlijke dekking dient als basis.

- Embryotransplantatie is niet toegestaan.
- Staart couperen en tanden knippen zijn niet toegestaan.
- Castratie van vleesvarkens is toegestaan mits op geschikte leeftijd en door vakbekwaam personeel.
- Bij transport van varkens zijn “kalmeringsmiddelen” niet toegestaan evenals het gebruik van elektrische dwangmiddelen.
- Vastzetten/opsluiten van varkens is verboden. Alleen voor een beperkte periode t.b.v. de veiligheid of het welzijn van het varken. Geadviseerd wordt om zeugen hooguit direct na het werpen 2 dagen op te sluiten indien het doodliggen van biggen een probleem vormt.
- Dieren moeten in alle fases van productie, de bereiding, het vervoer en het verhandelen geïdentificeerd kunnen worden.

1.6.3 Veebezetting

- Biologische varkenshouderij is grondgebonden. De veebezetting komt overeen met een norm van maximale aanwending van mest van 170 kg N/ha per jaar naar biologische grond.
- Een biologische veehouder mag via een samenwerkingscontract met een ander bedrijf samenwerken zodat zijn eventuele overtollige mest bij een biologisch bedrijf terecht komt.

Tabel 2.2 Maximum aantal dieren dat overeenkomt met 170 kg N per hectare per jaar inclusief de overige organische meststoffen.

Diergroep	Aantal dieren per ha
Biggen	74
Fokzeugen	6.5
Mestvarkens	14

1.6.4 Huisvesting

- Dieren moeten een droge en schone ingestrooide ligplaats hebben.
- Onder strooisel wordt verstaan: stro of andere geschikte natuurlijke materialen.
- Maximaal 50% van de vloer mag uit roosters bestaan.
- Varkens dienen in een groep gehuisvest worden, behalve zeugen in de laatste fase van dracht of zoogperiode.
- Zeugen moeten de beschikking hebben over een weide.
- In de bewegingsruimtes moeten de dieren ruimte hebben om te mesten en om te wroeten.
- De dieren moeten verder onbelemmerd toegang hebben tot voeder- en drinkplaats.
- Er moet ruimschoots natuurlijke ventilatie en daglicht in het gebouw kunnen komen.
- De isolatie, de verwarming en de ventilatie van het gebouw moeten ervoor zorgen dat de luchtcirculatie, het stofgehalte, de temperatuur, de relatieve vochtigheid en de concentratie van gassen beperkt blijven tot een niveau dat voor de dieren niet schadelijk is.
- Alle varkens dienen toegang te hebben tot een buitenuitloop (verhard of onverhard). Deze mag maximaal 75% overkapt te zijn. Regelgeving voor “omheining” is nog in behandeling.
- De dieren moeten de ruimte kunnen gebruiken wanneer hun lichamelijke conditie, de weersomstandigheden en de toestand van de bodem dit toelaten. De buitenruimten dienen voldoende beschutting te bieden tegen wind, regen, zon en extreme temperaturen.

- Het binnen afmesten van varkens voor één beperkte periode is niet toegestaan. Dit is één van de vijf aanvullende afspraken binnen de Nederlandse keten.

Tabel 2.3 Huisvestingsnormen voor biologische varkens.

	Binnenruimte (voor de dieren beschikbare netto-oppervlakte)		Buitenruimte (bewegingsruimte, behalve weiland)
	Levend gew. (kg)	m ² /dier	m ² /dier
Zogende zeugen met biggen tot <u>40</u> dagen oud		7,5 zeug	2,5
Vleesvarkens	tot 50	0,8	0,6
	tot 85	1,1	0,8
	tot 110	1,3	1,0
Biggen	Meer dan 40 dagen en tot 30 kg	0,6	0,4
Fokvarkens		2,5 zeug	1,9
		6,0 beer	8,0

1.6.5 Aanvullende biologische regelgeving

In Nederland is expliciet door de ketenpartijen (Vereniging Biologische Varkenshouders, slachterijen, slagers en supermarkten) afgesproken dat er "aanvullende biologische regelgeving" geldt. Deze zijn:

- spenen van de biggen mag vanaf minimaal 40 dagen
- strooisel bestaat voor 50% uit stro
- verplichte weidegang voor guste en drachtige zeugen indien de weersomstandigheden en bodem het toelaten
- binnen afmesten van vleesvarkens voor een beperkte periode is niet toegestaan.

In behandeling is op dit moment de regelgeving betreffende de omheining en verder beschrijving van de buitenuitloop.

Ook vanuit de keten worden aanvullende eisen gesteld. De eisen zijn afhankelijk van de afzetmarkt die men wil bedienen. Biologisch varkensvlees wordt met namen afgezet naar de vers vlees markt. Hiervoor is vaak PVE/IKB een vereiste. In onderling overleg tussen de Vereniging Biologische Varkenshouders en ketenpartijen zijn gedetailleerde afspraken gemaakt over de te leveren kwaliteit en uitbetaalsysteem.

1.7 Controle en certificatie

Stichting Skal is de enige organisatie in Nederland die bedrijven kan certificeren, die daardoor biologische producten mogen voortbrengen. Skal International voert de controles uit voor Stichting Skal bij de aangesloten bedrijven. Stichting Skal voert de controle en certificering uit op basis van de wettelijke bepalingen (landbouwkwaliteitswet).

Varkenshouders zullen zich bij Skal moeten aanmelden en zullen hun omschakelplannen daar moeten voorleggen. Ook zal de varkenshouders bij Skal de exacte actuele regelgeving moeten opvragen.

Certificatie is zeer belangrijk voor de biologische boeren. Immers dit geeft een bewijs van meerwaarde van hun producten. Certificatie is ook belangrijk voor consumenten, deze moeten kunnen herkennen, en vertrouwen, hebben dat ze werkelijk biologische producten kopen. De consument kan gecontroleerde en gecertificeerde biologisch producten herkennen aan het EKO-keurmerk (ecologische landbouw en biologisch dynamische landbouw). Biologisch dynamische producten mogen daarnaast ook nog het Demeter-keurmerk voeren.

1.8 Keurmerken

Het EKO-keurmerk wordt verleend door de Stichting Skal aan producten die, volgens de regels van Verordening (EEG) nr. 2092/91, op biologische wijze zijn geproduceerd. De Vereniging voor Biologisch-dynamische Landbouw en Voeding verleent het Demeter-keurmerk aan producenten die volgens de regels voor biologisch-dynamische landbouw produceren. De controle van de biologisch dynamische producenten wordt ook door Skal International uitgevoerd.

Zoals al eerder is vermeld gaat de biologisch-dynamische landbouw verder in de beperkingen dan de ecologische landbouw. De biologisch dynamische bedrijven kunnen tevens een licentie aanvragen bij de BD-vereniging die eigenaar is van het Demeter merk.

Figuur 2.1 Het EKO-keurmerk

Figuur 2.2 Demeter-keurmerk

In België:

In Duitsland:

